

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКА НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ
МІСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Н. М. Влащенко

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

до практичних занять
та самостійної роботи

з дисципліни

«ЕКОНОМІКА ТА ЦІНОУТВОРЕННЯ В ГАЛУЗІ ТУРИЗМУ»

*(для студентів 3 курсу денної форми навчання
за напрямом підготовки 6.020107 «Туризм»)*

Харків
ХНАМГ
2011

Влащенко Н. М. Методичні вказівки до практичних занять та самостійної роботи з дисципліни «Економіка та ціноутворення в галузі туризму» (для студентів 3 курсу денної форми навчання за напрямом підготовки 6.020107 «Туризм») / Н. М. Влащенко; Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. – Х.: ХНАМГ, 2011. – 35 с.

Автор: к.е.н, доц. Н. М. Влащенко

Рецензент: д.е.н., проф. І. М. Писаревський

Рекомендовано кафедрою туризму і готельного господарства,
протокол № 1 від 28.08.2010 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
1. ПРАКТИЧНІ (СЕМІНАРСЬКІ) ЗАНЯТТЯ.....	4
2. САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ.....	6
3. СИСТЕМА ПОТОЧНОГО ТА ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ.....	8
4. ПІДГОТОВКА ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ.....	10
СПИСОК ДЖЕРЕЛ.....	34

ВСТУП

Мистецтво ведення будь-якого господарства ґрунтується на пізнанні того, що робити і як робити в найкращий і найдешевший спосіб, що потребує розробки методів та інструментів управління процесами господарської діяльності на основі досвіду та наукових підходів. Тому економіка в галузі туризму вимагає її розгляду як особливої й самостійної сфери діяльності в загальному господарському комплексі регіону, країни чи світу. В свою чергу, система ціноутворення є одним із головних факторів конкурентоспроможності підприємств сфери туризму, тому цьому питанню слід приділяти особливої уваги у процесі їхньої поточної діяльності.

Метою вивчення дисципліни є формування у студентів сучасного економічного мислення та системи спеціальних знань у галузі економіки й управління підприємствами галузі туризму, засвоєння особливостей прояву економічних законів і закономірностей в економічній діяльності туристських підприємств, застосування механізму ціноутворення для підприємств галузі туризму та набуття практичних навичок і прийомів економічного обґрунтування управлінських рішень щодо обсягів реалізації послуг, витрат ресурсів, собівартості, доходів, прибутку, рентабельності та цін на послуги підприємств в галузі туризму.

Предмет вивчення дисципліни – економічні показники діяльності підприємств галузі туризму та механізм формування цін на послуги цих підприємств.

У процесі навчання студенти отримують необхідні знання під час проведення аудиторних занять: лекційних, практичних (семінарських). На лекціях розглядаються основні питання курсу. Найбільш важливі та складні питання винесено на розгляд та обговорення під час практичних занять. Поглиблене вивчення окремих питань і закріплення знань здійснюється під час виконання самостійної роботи, якій приділяється значна увага.

1. ПРАКТИЧНІ (СЕМІНАРСЬКІ) ЗАНЯТТЯ

Теми практичних (семінарських) занять

Семінарське заняття – форма навчального заняття, спрямована на закріплення студентами теоретичних знань, отриманих на лекціях і під час самостійного вивчення матеріалу дисципліни та виконання індивідуального науково-дослідного завдання.

Практичне заняття – форма навчального заняття, спрямованого на формування вмінь і навичок з виконання певних видів робіт, а саме проведення аналізу й подання обґрунтованих висновків щодо напрямків удосконалення інноваційної діяльності на вітчизняних підприємствах.

За кожною темою викладач проводить семінарське заняття, на якому організує обговорення зі студентами питань із тем, визначених робочою навчальною програмою, формує вміння та навички практичного застосування теорети-

чних положень навчальної дисципліни шляхом індивідуального виконання відповідно до сформованих завдань.

Завдання містить проведення попереднього контролю знань, умінь і навичок студентів, встановлення загальної проблеми викладачем та її обговорення за участю студентів, розв'язання контрольних завдань, тестовий контроль, перевірку й оцінювання.

Підсумкові оцінки за кожне заняття заносять до журналу. Оцінки, отримані студентом на семінарських заняттях, ураховують під час виставлення поточної оцінки за змістовими модулями з навчальної дисципліни „Економіка і ціноутворення в галузі туризму”.

Проведення практичного заняття базується на попередньо підготовленому матеріалі: тестах для виявлення ступеня оволодіння студентами необхідними теоретичними положеннями, пакетах завдань різного ступеня складності для розв'язання студентами на занятті, групі письмових та усних питань за темою практичного (семінарського) заняття.

Усі практичні заняття проходять за планом проведення практичних (семінарських) занять (див. табл. 1).

Табл. 1 – План проведення практичних занять для студентів денної форми навчання

№ заняття	Зміст	Кількість годин
1	2	3
МОДУЛЬ 1. «ЕКОНОМІКА І ЦІНОУТВОРЕННЯ В ГАЛУЗІ ТУРИЗМУ»		30
Змістовий модуль 1.1 Економічна оцінка обсягів роботи та трудових ресурсів підприємств галузі туризму		16
1	Тема 1. Визначення сутності терміну «галузь туризму», її місце в економіці країни	2
2	Тема 2.1 Показники оцінки туристської діяльності	2
3	Тема 2.2 Формування виробничої програми туроператорів	2
4	Тема 2.3 Формування виробничої програми турагентів	2
5	Тема 2.4 Формування виробничої програми готельних підприємств	2
6	Тема 2.5 Поняття товарообігу. Формування виробничої програми підприємств ресторанного господарства	2
7	Тема 3.1 Трудові ресурси й оплата праці на підприємствах галузі туризму. Показники оцінки стану й ефективності використання трудових ресурсів на підприємствах галузі туризму	2
8	Тема 3.2 Трудові ресурси й оплата праці на підприємствах галузі туризму. Мотивація праці й організація заробітної платні на підприємствах галузі туризму	1
	Тестування за змістовим модулем 1.1	1

1	2	3
Змістовий модуль 1.2 Особливості ціноутворення на підприємствах галузі туризму		14
9	Тема 4.1 Особливості ціноутворення на ринку галузі туризму. Загальні положення. Визначення витрат туроператорів та турагентів	2
10	Тема 4.2 Особливості ціноутворення на ринку галузі туризму. Розрахунок ціни турупродукту	2
11	Тема 4.3 Особливості ціноутворення на ринку галузі туризму. Формування доходів і фінансових результатів діяльності туроператорів і турагентів	2
12	Тема 4.4 Особливості ціноутворення на ринку галузі туризму. Визначення витрат готельних підприємств. Розрахунок цін на готельні послуги. Формування доходів і фінансових результатів готельних підприємств.	2
13	Тема 4.5 Особливості ціноутворення на ринку галузі туризму. Визначення витрат підприємств ресторанного господарства. Розрахунок цін на продукцію та послуги підприємств ресторанного господарства. Формування доходів і фінансових результатів діяльності підприємств ресторанного господарства	2
14	Тема 5.1 Стратегія й тактика управління цінами на послуги підприємств галузі туризму. Формування цінової політики	2
15	Тема 5.2 Стратегія й тактика управління цінами на послуги підприємств галузі туризму. Обґрунтування вибору цінових стратегій підприємств галузі туризму. Тестування за змістовим модулем 1.2	1 1

2. САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ

Самостійна робота студентів є важливим елементом успішного засвоєння матеріалу дисципліни. Основою тут є самостійна праця студентів із вітчизняними та закордонними джерелами, нормативними актами у сфері інноваційного менеджменту. Самостійна робота – інструмент опанування навчального матеріалу в час, вільний від обов'язкових навчальних занять. Основними видами самостійної роботи студентів є:

- обов'язкове вивчення або закріплення матеріалу, отриманого на лекціях;
- опрацювання та вивчення інформації з джерел, рекомендованих до вивчення;
- підготовка до практичних (семінарських) занять, дискусій, роботи у групах, опитування, тестування;

- контрольна перевірка кожним студентом якості особистих знань за запитаннями для самостійного поглибленого вивчення та самоконтролю.

Перелік питань для самостійного опрацювання подано в табл. 2.

Табл. 2 – Перелік питань для самостійного опрацювання

Назва теми	Питання для самостійного опрацювання (за ЗМ і темами)	Кількість годин	Рекомендовані джерела
1	2	3	4
Модуль 1 Економіка і ціноутворення в галузі туризму			
ЗМ 1.1 Особливості визначення економічних показників обсягів роботи та використання трудових ресурсів на підприємствах галузі туризму			
Тема 1. Визначення сутності терміну «галузь туризму» та її місце в економіці країни	1.1 Визначення галузі туризму. 1.2 Складові галузі туризму. 1.3 Державне регулювання діяльності підприємств галузі туризму. 1.4 Функції органів державного управління діяльністю підприємств галузі туризму на різних рівнях	4	нормативні [2, 3]; основні [1 – 3]; додаткові [1, 4 6, 7]
Тема 2. Показники оцінки туристської діяльності й особливості формування виробничої програми підприємств галузі туризму	2.1 Основні показники оцінки туристської діяльності. 2.2 Визначення основних показників оцінки обсягів роботи туроператорів та турагентів. 2.3 Основні показники оцінки обсягів надання послуг готельних підприємств. 2.4 Поняття про товарообіг. 2.5 Оцінка обсягів послуг і виробництва продукції на підприємствах ресторанного господарства	6	основні [1 – 3] додаткові [2, 5, 6, 8]
Тема 3. Трудові ресурси й оплата праці на підприємствах галузі туризму	3.1 Показники оцінювання стану й ефективності використання трудових ресурсів на підприємствах галузі туризму. 3.2 Мотивація праці й організація заробітної платні на підприємствах галузі туризму	4	нормативні [1]; основні [1, 3]; додаткові [3, 4, 6, 10]
Усього за ЗМ 1		14	

ЗМ 1.2 Особливості ціноутворення на підприємствах галузі туризму			
1	2	3	4
Тема 4. Особливості ціноутворення на ринку галузі туризму	4.1 Загальні положення про витрати доходи в туристській діяльності. 4.2 Визначення витрат туристського підприємства та ціни на турпродукт. 4.3 Сутність і роль доходу підприємств туристського бізнесу. 4.4 Економічний механізм формування й розподілу доходу туристських підприємств. 4.5 Визначення витрат і ціни на готельні послуги. 4.6 Формування доходу готелю. 4.7 Визначення вартості продукції на підприємствах харчування. 4.8 Визначення витрат і доходів на підприємствах харчування	6	нормативні [4]; основні [1 – 3]; додаткові [2, 4 5, 6, 9].
Тема 5. Стратегія і тактика управління цінами на послуги підприємств галузі туризму	5.1 Особливості розробки та складання цінової політики. 5.2 Обґрунтування вибору цінових стратегій підприємства	8	основні [1, 3]; додаткові [2, 4, 8, 9].
Усього за ЗМ 2		14	
Усього за модулем 1		28	

3. СИСТЕМА ПОТОЧНОГО ТА ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ

Система оцінювання знань, вмінь і навичок студентів із дисципліни «Економіка і ціноутворення в галузі туризму» передбачає виставлення оцінок за всіма формами навчальної роботи, визначеної навчальним планом з цієї дисципліни.

Перевірка й оцінювання знань студентів здійснюється через:

- 1) оцінювання роботи студентів під час проведення практичних (семінарських) занять;
- 2) проведення поточного тестового контролю за змістовими модулями;
- 3) проведення підсумкового контролю з дисципліни (іспит).

Загальне модульне оцінювання з дисципліни здійснюється за накопичувальною системою й передбачає оцінювання роботи студентів за двома змістовими модулями та підсумкове залікове оцінювання знань.

Складові оцінки за змістовий модуль наведені в табл. 3.
Табл. 3 – Складові оцінки за змістові модулі 1.1 і 1.2 для студентів денної форми навчання

Вид робіт, що оцінюються	Оцінка	Примітка
Тестування за змістовим модулем	0 – 15	Тести містять 30 запитань для перевірки знань і навичок, одержаних під час аудиторних занять і самостійної роботи. Оцінка визначається діленням кількості правильних відповідей на 2 з округленням за арифметичними правилами.
Робота на практичних заняттях	0 – 10	Визначається за оцінками, які студент одержує під час практичних занять таким чином: 1,25 бала за оцінку 5; 1 бал за оцінку 4; 0,75 бала за оцінку 3; 0 балів за оцінку 2.
Системність і своєчасність у роботі	5	Студент одержує цю оцінку, якщо протягом змістового модуля працював систематично і виконав усі заплановані роботи своєчасно. Якщо хоча б один із запланованих видів робіт не виконано вчасно, студент цю оцінку не одержує.
Загальна оцінка за один модуль	0 – 30	

Оцінки за змістові модулі заносяться до екзаменаційної відомості.
Іспит проводиться у вигляді тестування.

Екзаменаційні завдання містять усі обов'язкові елементи екзаменаційного білету і складаються з тестового та практичного завдання.

Екзаменаційні тестові завдання містять необхідну кількість запитань і декілька відповідей на кожне. Під час тестування студент заносить номери правильних відповідей до спеціального бланку. Оцінювання відповідей студента здійснюється з розрахунку 30 балів за правильні відповіді на всі тестові запитання.

Практичне завдання передбачає розв'язання кількох нескладних завдань, які оцінюються з розрахунку 10 балів за правильне розв'язання усіх завдань.

Таким чином, оцінка знань студента денної форми навчання з дисципліни в цілому визначається як арифметична сума наступних складових оцінок:

- оцінки за змістовий модуль 1.1 – від 0 до 30 балів;
- оцінки за змістовий модуль 1.2 – від 0 до 30 балів;
- оцінки за іспит – від 0 до 40 балів.

Тестові завдання для підсумкового контролю (іспиту) складаються з двох частин, які містять тестові завдання за матеріалом відповідних змістових модулів. Відповіді студента викладач оцінює за кожною частиною окремо в межах

від 0 до 25 балів і виставляє оцінки за змістові модулі, після чого розраховується оцінка за іспит. Оцінка за іспит визначається в межах від 0 до 50 балів як сума оцінок за відповідні змістові модулі. В цьому випадку оцінка знань студента заочної форми навчання з дисципліни в цілому визначається як арифметична сума наступних складових оцінок:

оцінки за змістовий модуль 1.1 – від 0 до 25 балів;

оцінки за змістовий модуль 1.2 – від 0 до 25 балів;

оцінки за іспит – від 0 до 50 балів.

Оцінки за два змістових модулі, оцінка за підсумковий контроль (іспит) й оцінка за дисципліну в цілому виставляються в екзаменаційну відомість.

Оцінка за дисципліну в цілому заноситься до екзаменаційної відомості за п'ятибальною та стобальною шкалою. Співвідношення між оцінками за різними шкалами вказане в табл. 2.10.

Курсова робота оцінюється окремо й виставляється до відповідної відомості з курсового проектування за цією дисципліні.

Табл. 2.10 – Відповідність оцінок за національною шкалою оцінкам за шкалою ECTS

Кількість набраних балів	Оцінка за національною шкалою	Оцінка за шкалою ECTS
91 – 100	Відмінно	A
81 – 90	Добре	B
71 – 80	Добре	C
61 – 70	Задовільно	D
51 – 60	Задовільно	E
26 – 50	Незадовільно з можливістю повторного оцінювання	FX
0 – 25	Незадовільно з обов'язковим повторним вивченням курсу	F

4. ПІДГОТОВКА ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Модуль 1. Економіка і ціноутворення в галузі туризму

ЗМ 1.1 Особливості визначення економічних показників обсягів роботи та використання трудових ресурсів на підприємствах галузі туризму

Заняття 1. Тема 1. Визначення сутності терміну «галузь туризму» та її місце в економіці країни

Тема заняття: «Поняття про галузь туризму як складову економіки країни»

- 1.1 Визначення понять «галузь туризму» та «туристська індустрія».
- 1.2 Державне регулювання діяльності підприємств галузі туризму.
- 1.3 Законодавча база галузі туризму.

1. Мета заняття: засвоєння студентами сутності, основних понять, та особливостей розвитку галузі туризму в сучасних умовах господарювання.

2. Методика проведення практичної частини заняття: обговорення питань, що виникли у студентів під час самостійної підготовки до заняття; обговорення питань, які виникли після вивчення лекційного матеріалу; контроль за виконанням домашнього завдання.

3. Питання з теоретичної частини заняття:

- Дослідження понять «галузь туризму» і «туристська індустрія».
- Структура туристського сектору економіки.
- Структура індустрії туризму як міжгалузевого комплексу.
- Характеристика організації управління туризмом у західноєвропейських країнах.
- Цілі державного регулювання в галузі туризму України.
- Важелі державного регулювання туристського бізнесу в Україні.

4. Контроль самостійної роботи студентів: підготовка доповідей за темами з сучасного стану розвитку туризму в Україні, еволюції структури управління цією галуззю, сучасні тенденції державного управління галуззю туризму в розвинених з точки зору туризму країнах.

5. Методика організації самостійної роботи студентів: студент під час підготовки до заняття повинен знайти відповіді на наступні запитання:

- Охарактеризуйте структуру туристського сектору економіки України.
- Дайте визначення понять «галузь туризму» та «туристська індустрія».
- Визначте місце індустрії туризму в міжгалузевих зв'язках господарського комплексу України.
- Охарактеризуйте три моделі державного управління туризмом, які визначають за кордоном.
- Назвіть основні цілі державного регулювання в галузі туризму в Україні.
- Охарактеризуйте еволюцію системи державного регулювання галузі туризму в Україні.
- Визначте необхідні умови розвитку туристського бізнесу.
- Назвіть основні важелі державного регулювання туристського бізнесу в Україні.
- Охарактеризуйте систему законодавчих актів, які регулюють діяльність галузі туризму в Україні.

6. Джерела: нормативні: [2, 3]; основні [1 – 3]; додаткові [1, 4 6, 7].

7. Дидактичне забезпечення: Під час вивчення першої теми студентам необхідно вивчити структуру туристського сектору економіки. Вона схематично наведена на рис. 1.

Рис. 1 – Структура туристського сектору економіки

Заняття 2. Тема 2. Показники оцінки туристської діяльності й особливості формування виробничої програми підприємств галузі туризму

Тема заняття: «Показники оцінки туристської діяльності»

- 1.1 Одиниці виміру обсягів туристської діяльності.
- 1.2 Поняття туристського потоку.
- 1.3 Розрахунок показників оцінки рівня розвитку туризму в країні.

1. Мета заняття: засвоєння студентами сутності й особливостей динаміки туристських потоків у країні, а також набуття практичних навичок із їхнього розрахунку.

2. Методика проведення практичної частини заняття: обговорення питань, що виникли у студентів під час самостійної підготовки до заняття; обговорення результатів виконаних розрахунків під час проведення практичного заняття; контроль за виконанням домашнього завдання.

3. Питання з теоретичної частини заняття:

- Сутність туристського потоку.
- Туристські потоки за видами туризму: внутрішній, в'їзний, виїзний, міжнародний.
- Показники для розрахунків туристських потоків і їхній взаємозв'язок.
- Показники інтенсивності туристських потоків: нетто-інтенсивність, бруто-інтенсивність;

- Визначення впливу сезонності попиту на туристські послуги на динаміку доходів підприємств туризму.

4. Розв'язання розрахункового завдання:

1. Кількість мешканців м. Харкова, які у звітному році здійснили подорож із метою туризму склала 0,4 млн. Із них 5% населення протягом року подорожували з туристськими цілями двічі. Загальна кількість мешканців м. Харкова у звітному періоді складала 1,1 млн осіб. При цьому в лютому кількість наданих туро-днів склала 2345 тис. туро-днів.

Розрахуйте нетто- і бруutto-інтенсивність розвитку туризму в м. Харкові.

2. Кількість туро-днів, наданих туристською фірмою м. Ялти за звітний рік склала 7899. При цьому максимальним обсяг реалізації був у серпні – 1122 туро-дня; мінімальним – у лютому – 217 туро-днів. У середньому за місяць туристська фірма реалізовувала 658 туро-днів.

Розрахуйте коефіцієнти нерівномірності туристських потоків трьома способами.

5. Контроль самостійної роботи студентів: підготовка доповідей за темами з сучасного стану розвитку туризму в Україні; аналізу підходів до визначення туристських потоків і чинників, що на них впливають; а також динаміку структури туристського потоку за країнами світу.

6. Методика організації самостійної роботи студентів: студент під час підготовки до заняття повинен знайти відповіді на наступні запитання:

- Дайте визначення поняття «туристський потік».
- Яким чином розраховується середня тривалість перебування туриста в подорожі?
- Чим відрізняються показники нетто- і бруutto-інтенсивності розвитку туризму?
- Охарактеризуйте три способи розрахунку коефіцієнтів нерівномірності туристських потоків.
- У чому полягає сутність макроекономічної та соціальної ефективності розвитку туризму?
- Охарактеризуйте мультиплікаційний ефект від розвитку туризму на рівні регіону й держави?
- За допомогою яких показників оцінюють діяльність суб'єктів туристського підприємництва?

7. Джерела: основні [1 – 3]; додаткові [2, 5, 6, 8].

Заняття 3, 4. Тема 2. Показники оцінки туристської діяльності й особливості формування виробничої програми підприємств галузі туризму **Тема заняття: «Формування виробничої програми тур операторів»**

1. Економічні засади для розробки виробничої програми туристського оператора.

2. Алгоритм розробки виробничої програми туристичного підприємства.

3. Етапи обґрунтування виробничої програми туроператора.

1. Мета заняття: набуття теоретичних знань та опанування практичними навичками формування показників виробничої програми підприємств галузі туризму.

2. Методика проведення теоретичної частини заняття: обговорення питань, що виникли у студентів під час самостійної підготовки до заняття, контроль за виконанням домашнього завдання, контроль знань студентів, отриманих на лекції.

3. Питання з теоретичної частини заняття:

- Характеристика процесу планування виробничої діяльності туристського підприємства.
- «Квота місць» як основа формування виробничої програми.
- Чинники, які впливають на вибір твердої і м'якої квоти місць.
- Принципи формування виробничої програми.
- Етапи обґрунтування виробничої програми туроператора.

4. Розв'язання розрахункового завдання:

Завдання 1. За даними нижченаведеної таблиці визначте структуру обсягу наданих послуг за географічною ознакою. Розрахуйте середню тривалість перебування туристів у подорожі в цілому по підприємству, а також окремо по громадянам з країн СНД.

Табл. 4 – Вихідні дані для виконання аналізу виробничої програми туристської фірми

Показники	1 рік	%	2 рік	%	3 рік	%
1. Кількість туро-днів наданих, із них:	8320	100	12060	100	9305	100
- виїзний туризм;	2496		3256		2419	
- в'їзний туризм;	832		1809		1768	
- внутрішній туризм.	4992		6995		5118	
2. Обслуговано всього осіб, у т. ч.	610		866		714	
- громадян України;	504		668		567	
- громадян із країн СНД.	106		198		147	

За результатами розрахунків зробіть висновки про динаміку структури наданих послуг і побудуйте відповідний графік.

5. Контроль самостійної роботи студентів: підготовка доповідей, що висвітлюють принципи формування виробничої програми туристських фірм, пріоритети в напрямках організації туристських подорожей.

6. Методика організації самостійної роботи студентів: студент під час підготовки до заняття повинен знайти відповіді на наступні запитання:

- Дайте визначення поняття «виробнича програма».
- Якими показниками вимірюється виробнича програма туристської фірми?
- Розкрийте сутність планування туристської діяльності.
- Назвіть фактори, які впливають на вибір системи співпраці з суб'єктами туристського ринку.
- Чим відрізняється договір на заповнення твердої квоти місць від м'якої?

- Наведіть послідовність складових алгоритму розробки виробничої програми туристичного підприємства.
- Охарактеризуйте етапи обґрунтування виробничої програми туроператора.

7. Джерела: основні [1 – 3]; додаткові [2, 5, 6, 8].

8. Дидактичне забезпечення: під час вивчення 2 теми студенти повинні ознайомитися з факторами, які впливають на вибір системи співпраці суб'єктами туристського ринку, а також із алгоритмом розробки виробничої програми туристичного підприємства. Вони наведені на рис. 2 і рис. 3.

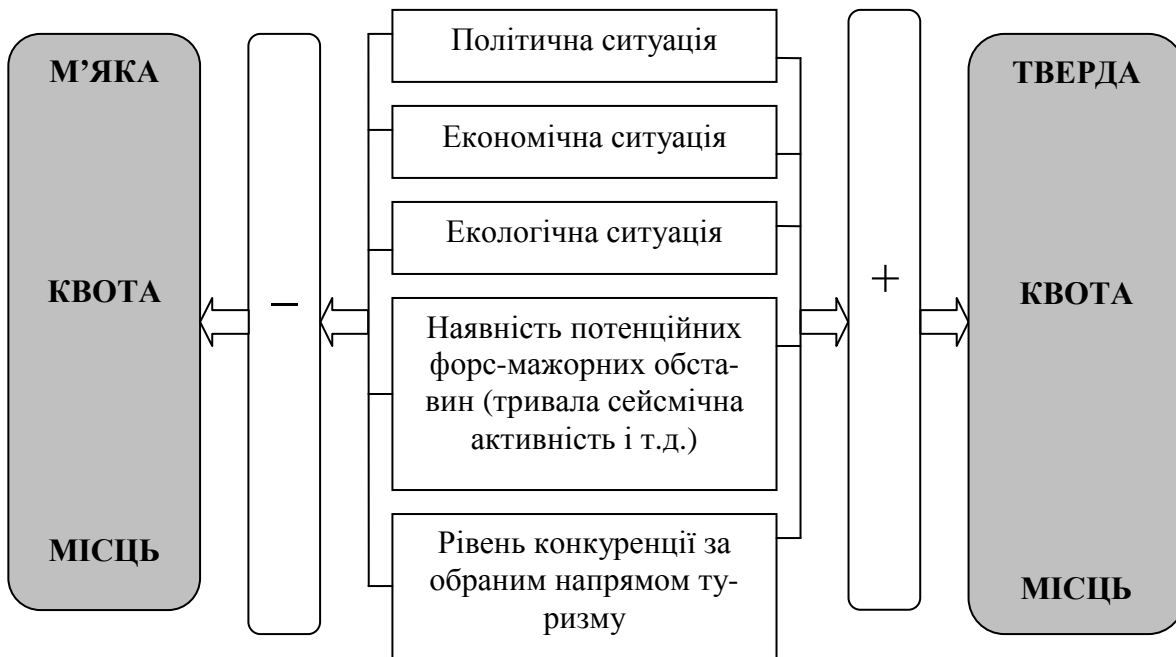

Рис. 2 – Фактори, які впливають на вибір системи співпраці суб'єктами туристського ринку

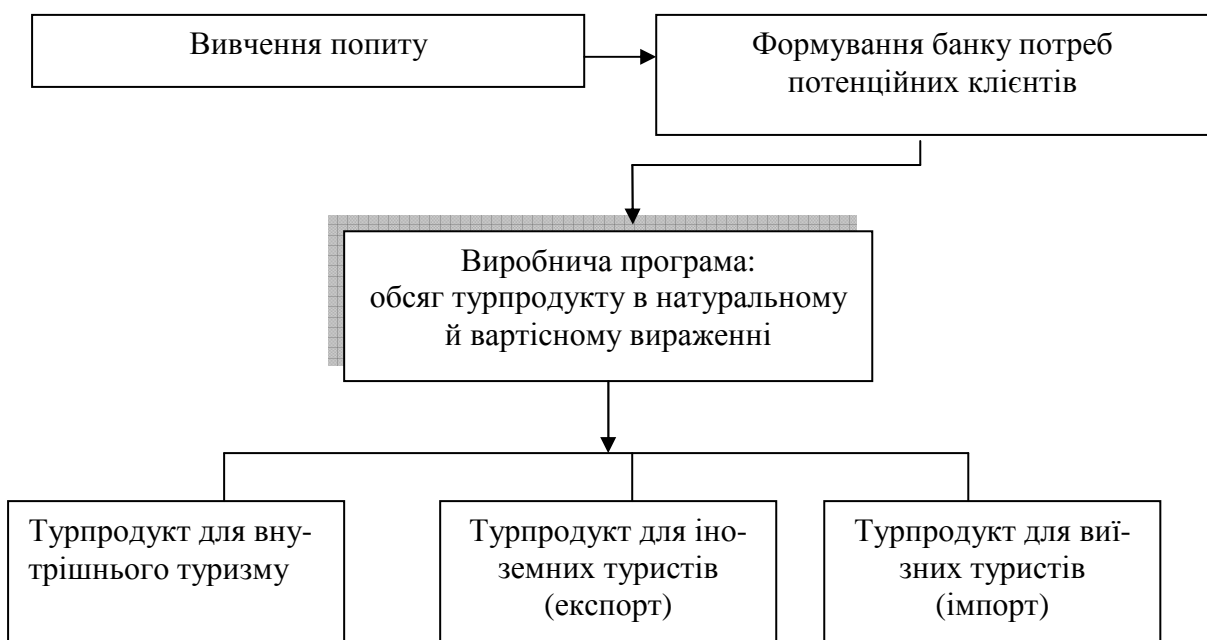

Рис. 3 – Алгоритм розробки виробничої програми туристичного підприємства

Заняття 5. Тема 2. Показники оцінки туристської діяльності й особливості формування виробничої програми підприємств галузі туризму

Тема заняття: «Формування виробничої програми готельних підприємств»

5.1 Поняття виробничої програми готельного підприємства.

5.2 Показники для розрахунку виробничої програми.

5.3 Чинники, які впливають на можливість виконання виробничої програми готелів.

1. Мета заняття: перевірка знань студентів про сутність і методику формування виробничої програми готельних підприємств.

2. Методика проведення теоретичної частини заняття: обговорення питань, що виникли у студентів під час самостійної підготовки до заняття, контроль за виконанням домашнього завдання, контроль знань студентів, отриманих на лекції, обговорення результатів виконаних розрахунків під час проведення практичного заняття.

3. Питання з теоретичної частини заняття:

- Принцип розрахунку показників ліжко-днів в інвентарі, експлуатації, в простої.
- Розрахунок показників виробничої програми в натуральному і вартісному вираженні.
- Принцип розрахунку коефіцієнта завантаження готельного підприємства.
- Визначення середньої тривалості перебування клієнтами в готельному підприємстві.
- Структура клієнтського потоку готелю за географічною ознакою, за ціллю приїзду, віком, статтю.

4. Розв'язання розрахункових завдань:

Завдання 1.

Виробнича програма готельного підприємства за звітний період склала 21843 л-д. Кількість л-д в інвентарі – 850815 л-д. За цей період 52 двомісних номери вибуло з експлуатації на 10 днів із причин проведення поточного ремонту. Визначте коефіцієнт завантаження готельного підприємства.

Завдання 2.

Готельне підприємство протягом аналізованого періоду мало наступні показники завантаження номерного фонду за кварталами (табл. 5.).

Табл. 5 – Коефіцієнт завантаження готельного підприємства за кварталами протягом року

Квартали	Базисний період	Звітний період
I	44	48
II	56	?
III	92	94
IV	?	56
Середній за період	60,5	64,5

Визначте коефіцієнт завантаження готелю в IV кварталі базисного періоду і II кварталі звітнього періоду. За проведеними розрахунками зробіть висновки.

Завдання 3.

Готель в 2008 р. експлуатувався впродовж 220 днів. За звітний період 58 л-д вибуло з експлуатації унаслідок простоїв. Кількість ліжко-діб в експлуатації склала 32659 л-д. Визначте одноразову місткість готелю й виробничу програму в натуральних одиницях, якщо коефіцієнт завантаження склав 57,4 %.

5. Контроль самостійної роботи студентів: підготовка доповідей за темами із сучасних тенденцій просування готельного продукту, проблем розрахунку рівня завантаженості готельних підприємств і подолання впливу фактора сезонності попиту на послуги розміщення.

6. Методика організації самостійної роботи студентів: студент під час підготовки до заняття повинен знайти відповіді на наступні запитання:

- Які показники є вихідними для розрахунку виробничої програми готельних підприємств?
- Чим відрізняється показник «кількість ліжко-діб в експлуатації» від показника «кількість ліжко-діб в інвентарі»?
- Який показник у діяльності готелю розраховується першим: кількість ліжко-діб наданих або коефіцієнт завантаження?
- Якими показниками вимірюється виробнича програма готельного підприємства?
- За якими характеристиками вивчають обсяг наданих готелем послуг?
- Яким чином впливає фактор сезонності на діяльність курортних готелів і готелів ділового призначення?

7. Джерела: основні [1 – 3]; додаткові [2, 5, 6, 8].

Заняття 6. Тема 2. Показники оцінки туристської діяльності й особливості формування виробничої програми підприємств галузі туризму

Тема заняття: «Поняття товарообігу. Формування виробничої програми підприємств ресторанного господарства»

6.1 Поняття товарообігу підприємств ресторанного господарства.

6.2 Класифікація продукції власного виробництва.

6.3 Структура товарообігу підприємств харчування.

6.4 Обґрунтування виробничої програми та плану товарообігу.

1. Мета заняття: набуття теоретичних знань і практичних навичок із особливостей формування виробничої програми підприємств ресторанного господарства.

2. Методика проведення теоретичної частини заняття: обговорення питань, що виникли у студентів під час самостійної підготовки до заняття, контроль за виконанням домашнього завдання, контроль знань студентів, отриманих на лекції.

3. Питання до теоретичної частини заняття:

- Поняття товарообігу підприємств ресторанного господарства.
- Види продукції власного виробництва підприємств ресторанного господарства.
- Структура валового й роздрібного товарообігу.
- Етапи розробки виробничої програми і планування товарообігу.

4. Контроль самостійної роботи студентів: підготовка доповідей за темами, що висвітлюють особливості економічної діяльності підприємств ресторанного господарства, перевірка домашніх розрахункових завдань.

5. Методика організації самостійної роботи студентів: студент під час підготовки до заняття повинен знайти відповіді на наступні запитання:

- Що являє собою товарооборот підприємств ресторанного господарства?
- Охарактеризуйте види продукції власного виробництва підприємств ресторанного господарства.
- З чого складається обідня продукція власного виробництва?
- Назвіть натуральну одиницю виміру обідньої продукції власного виробництва.
- Яку питому вагу в ресторанах складає продукція власного виробництва?
- Охарактеризуйте склад і структуру товарообігу.
- Чим відрізняються валовий і роздрібний товарооборот підприємств ресторанного господарства?
- Охарактеризуйте етапи розробки виробничої програми ресторанного підприємства.
- Охарактеризуйте нормативний метод планування випуску продукції підприємств харчування.

6. Джерела: основні [1 – 3]; додаткові [2, 5, 6, 8].

7. Дидактичне забезпечення: Під час вивчення цієї теми студентам необхідно вивчити структуру товарообігу підприємств харчування. Вона наведена на рис. 4.

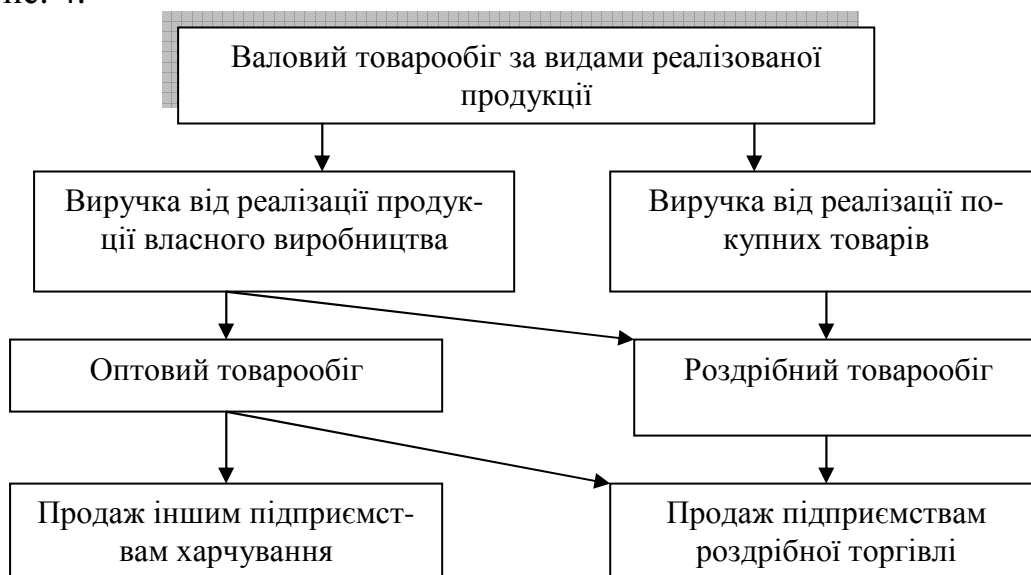

Рис. 4 – Структура товарообігу підприємств харчування

Заняття 7. Тема 3. Трудові ресурси й оплата праці на підприємствах галузі туризму

Тема заняття: «Показники оцінки стану та ефективності використання трудових ресурсів на підприємствах галузі туризму»

7.1 Поняття трудових ресурсів, кадрів підприємства.

7.2 Показники для розрахунку оцінки стану й ефективності використання трудових ресурсів на підприємствах галузі туризму.

1. Мета заняття: набуття теоретичних знань та опанування практичними навичками розрахунку показників оцінки стану й ефективності використання трудових ресурсів.

2. Методика проведення теоретичної частини заняття: обговорення питань, що виникли у студентів під час самостійної підготовки до заняття, контроль за виконанням домашнього завдання, контроль знань студентів, отриманих на лекції.

3. Питання з теоретичної частини заняття:

- Абсолютні й відносні показники кадрового стану підприємств турбізнесу.
- Явочна і облікова чисельність.
- Баланс руху кадрів.
- Розрахунок середньооблікової чисельності працівників підприємства.
- Розрахунок показників інтенсивності руху кадрів.
- Характеристика фонду робочого часу.
- Розрахунок показників продуктивності праці.

4. Розв'язання розрахункового завдання:

Заповніть пропущені дані в нижченаведеній таблиці і на їх підставі розрахуйте коефіцієнти руху кадрів підприємства (коефіцієнти обігу кадрів за надходженням, за вибуттям і плинністю кадрів). Зробіть висновки щодо динаміки цих коефіцієнтів за аналізований період.

Табл. 6 – Динаміка кадрів готельного підприємства

Показники	1 рік	2 рік	3 рік
Чисельність працівників на початок року	100	?	?
Прийнято	44	165	20
Звільнено всього, у т. ч.	8	5	10
за власним бажанням	6	5	8
Чисельність працівників на кінець року	?	?	?
Середньооблікова чисельність	?	?	?

Результати розрахунків оформіть у вигляді таблиці 7.

Табл. 7 – Показники інтенсивності руху кадрів, долі одиниць

Показники	1 рік	2 рік	3 рік
Коефіцієнт обігу кадрів за надходженням			
Коефіцієнт обігу кадрів за вибуттям			
Коефіцієнт плинності кадрів			

5. Контроль самостійної роботи студентів: підготовка доповідей, що висвітлюють проблеми та перспективи використання кадрового потенціалу підприємств туризму, пріоритети в напрямках організації праці на підприємствах.

6. Методика організації самостійної роботи студентів: студент під час підготовки до заняття повинен знайти відповіді на такі запитання:

- Охарактеризуйте абсолютні і відносні показники кадрового стану підприємств туризму.
- У чому полягає різниця між явочною і обліковою чисельністю персоналу.
- Яку інформацію містить баланс руху кадрів?
- Яким чином виконується розрахунок середньооблікової чисельності працівників підприємства?
- Які коефіцієнти належать до показників інтенсивності руху кадрів?
- Що таке фонд робочого часу?
- Які показники відображають продуктивність праці персоналу підприємств туризму?

7. Джерела: нормативні [1]; основні [1, 3]; додаткові [3, 4, 6, 10].

Заняття 8. Тема 3. Трудові ресурси й оплата праці на підприємствах галузі туризму

Тема заняття: *«Мотивація праці й організація заробітної платні на підприємствах галузі туризму»*

8.1 Теоретичні основи забезпечення мотивації праці персоналу.

8.2 Організація заробітної платні на підприємствах галузі туризму.

1. Мета заняття: набуття теоретичних знань та опанування практичними навичками з організації заробітної платні і стимулювання персоналу підприємств галузі туризму.

2. Методика проведення теоретичної частини заняття: обговорення питань, що виникли у студентів під час самостійної підготовки до заняття, контроль за виконанням домашнього завдання, контроль знань студентів, отриманих на лекції.

3. Питання з теоретичної частини заняття:

- Підходи до визначення поняття «мотивація праці».
- Види стимулів.
- Основні форми мотивації праці.
- Вимоги до системи мотивації праці.
- Характеристика форм оплати праці у сфері туризму.

4. Розв'язання розрахункових завдань:

Завдання 1.

Чисельність співробітників готелю цілорічної дії на кінець базисного року склала 20 осіб. Протягом звітного року до штату було прийнято 7 осіб, звільнено 5 осіб, у т. ч. за власним бажанням 4 особи. Визначте середньооблікову

чисельність співробітників і середньомісячну заробітну платню, якщо фонд основної заробітної платні склав 478 800 грн.

Завдання 2.

На основі нижченаведених даних розрахуйте структуру фонду оплати праці готелю. Визначте середньомісячний заробіток одного працівника. Побудуйте графік зміни середньомісячного заробітку за роками аналізованого періоду. Зробіть висновки.

Табл. 8 – Фонд оплати праці готельного підприємства

Показники	Одиниця виміру	Роки		
		1	2	3
1. Середньооблікова чисельність працівників	осіб	25	21	22
2. Фонд оплати праці – усього, у т. ч.:	тис. грн.	322,76	316,53	408,37
– основна заробітна платня	тис. грн.	255,00	229,32	316,80
– додаткова заробітна платня	тис. грн.	52,43	68,54	71,23
– інші заохочувальні й компенсаційні виплати	тис. грн.	15,33	18,67	20,34

5. Контроль самостійної роботи студентів: підготовка доповідей, що висвітлюють проблеми й перспективи використання кадрового потенціалу підприємств туризму, пріоритети в напрямках організації праці на підприємствах.

6. Методика організації самостійної роботи студентів: студент під час підготовки до заняття повинен знайти відповіді на наступні запитання:

- Дайте визначення понять «мотивація праці», «стимул».
- Охарактеризуйте існуючі види стимулів.
- Наведіть характерні риси матеріального й морального заохочення.
- Що належить до матеріальних пільг і привілеїв?
- Охарактеризуйте вимоги до системи мотивації праці.
- Які форми оплати праці в сфері туризму Ви знаєте?
- Назвіть основні елементи тарифної системи.

7. Джерела: нормативні [1]; основні [1, 3]; додаткові [3, 4, 6, 10].

ЗМ 1.2 Особливості ціноутворення на підприємствах галузі туризму

Заняття 9. Тема 4. Особливості ціноутворення на ринку галузі туризму

Тема заняття: «Визначення витрат туроператорів і тур агентів»

9.1 Загальні положення про витрати в туристській діяльності.

9.2 Види групувань операційних витрат.

9.3 Склад і структура витрат за місцем утворення, економічними елементами, статтями калькуляції.

1. Мета заняття: набуття теоретичних знань і практичних навичок з формування витрат підприємств галузі туризму.

2. Методика проведення теоретичної частини заняття: обговорення питань, що виникли у студентів під час самостійної підготовки до заняття, контроль за виконанням домашнього завдання, контроль знань студентів, отриманих на лекції, обговорення результатів виконаних розрахунків під час проведення практичного заняття.

3. Питання з теоретичної частини заняття:

- Характеристика групувань операційних витрат: за місцем утворення витрат, статтями калькуляції, за економічними елементами, залежно від обсягів виробництва, залежно від цільового призначення, залежно від включення до собівартості продукції, послуг.
- Особливості структури витрат за економічними елементами в туристських підприємствах.
- Склад адміністративних витрат, витрат на збут, інших операційних і надзвичайних витрат.
- Постійні і змінні витрати туристських підприємств.

4. Розв'язання розрахункового завдання:

Завдання 1.

За даними нижченаведеної таблиці розрахуйте структуру експлуатаційних витрат туристської фірми в 1-му і 3-му роках. У 2-му році за даними структури обчисліть величину експлуатаційних витрат. Дайте відповідь на запитання: чому в туристській фірмі значна питома вага припадає на інші витрати?

Табл. 9 – Експлуатаційні витрати підприємства

Показники	1 рік		2 рік		3 рік	
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%
Матеріальні витрати	18,04			10,51	25,12	
Витрати на оплату праці	78,74			38,71	85,97	
Відрахування на соцзаходи	29,29			14,25	31,64	
Амортизація	20,00			14,72	45,12	
Інші витрати	33,05			21,81	51,46	
Усього:	179,12			100	239,31	

5. Контроль самостійної роботи студентів: підготовка доповідей відповідно до питань теоретичної частини, перевірка завдань із розрахунку величини поточних витрат діяльності підприємств галузі туризму.

6. Методика організації самостійної роботи студентів: студент під час підготовки до заняття повинен знайти відповіді на наступні запитання:

- Із якою метою грукують витрати за місцем їхнього утворення?
- Які статті витрат належать до матеріальних?
- Які статті належать до інших операційних витрат?

- Яка стаття витрат за економічними елементами має найбільшу питому вагу в туристській фірмі та чому?
- До якої статті витрат за економічними елементами належать витрати на оренду офісу турпідприємства?
- Із яких статей складаються адміністративні витрати, витрати на збут, інші операційні витрати та надзвичайні витрати туристських підприємств?
- Які витрати туристських підприємств відносяться до постійних, які до змінних?

7. Джерела: нормативні [4]; основні [1 – 3]; додаткові [2, 4 5, 6, 9].

Заняття 10. Тема 4. Особливості ціноутворення на ринку галузі туризму

Тема заняття: «Розрахунок ціни тур продукту»

10.1 Визначення витрат туристського підприємства та ціни на турпродукт.

10.2 Сутність обліку собівартості на створення турпродукту за системою «direct costing».

10.3 Формування програми туру і прямих витрат із його організації.

10.4 Формування накладних витрат.

10.5 Формування кінцевої ціни туру.

1. Мета заняття: набуття теоретичних знань і практичних навичок із формування собівартості й ціни турпродукту.

2. Методика проведення теоретичної частини заняття: обговорення питань, що виникли у студентів під час самостійної підготовки до заняття, контроль за виконанням домашнього завдання, контроль знань студентів, отриманих на лекції, обговорення результатів виконаних розрахунків під час проведення практичного заняття.

3. Питання з теоретичної частини заняття:

- Основні види витрат при формуванні турпродукту.
- Способи групування і включення витрат до собівартості турпродукту: традиційний спосіб калькулювання повної собівартості й метод «direct costing».
- Формування програми закордонного автобусного й рекреаційного туру.
- Особливості розрахунку вартості екскурсій, які включаються до собівартості туру.
- Розрахунок витрат на керівника групи.
- Розрахунок вартості візи.
- Формування кінцевої ціни туру.

4. Розв'язання розрахункових завдань:

Розрахункові завдання виконуються аналогічно завданню до курсової роботи (див. Методичні вказівки до виконання курсової роботи з дисципліни «Економіка і ціноутворення в галузі туризму» для студентів 3 курсу денної і 4 курсу заочної форми навчання напряму підготовки 6.020107 „Туризм” – Х.:

ХНАМГ, 2011 р. / Уклад.: Влащенко Н. М., Тонкошкур М. В., Ладиженська Р. С.).

5. Контроль самостійної роботи студентів: підготовка доповідей відповідно до питань теоретичної частини, перевірка розрахункових завдань із формування собівартості туру за системою «direct costing».

6. Методика організації самостійної роботи студентів: студент під час самостійної підготовки до заняття повинен знайти відповіді на наступні запитання:

- В чому полягає сутність обліку витрат під час формування турпродукту за системою «direct costing»?
- Назвіть основні види витрат в процесі формування турпродукту.
- Чому до собівартості закордонного автобусного туру не включають вартість факультативних екскурсій?
- За рахунок чого екскурсій, які включаються до складу закордонного автобусного туру, мають низьку собівартість?
- Які статті містять витрати на керівника групи?
- За яких умов необхідно закріплення керівника за групою туристів?
- За яких умов керівнику групи сплачуються послуги з розміщення приймаючою стороною?
- За яким принципом розраховується вартість візи на групові й індивідуальні тури за кордон?
- Охарактеризуйте процес формування кінцевої ціни туру.

7. Джерела: нормативні [4]; основні [1 – 3]; додаткові [2, 4 5, 6, 9].

Заняття 11. Тема 4. Особливості ціноутворення на ринку галузі туризму **Тема заняття: «Формування доходів і фінансових результатів діяльності туроператорів і турагентів»**

11.1 Сутність і роль доходу підприємств туристського бізнесу.

11.2 Види доходів підприємств туризму.

11.3 Формування фінансових результатів діяльності підприємств галузі туризму.

11.4 Розрахунок показників ефективності діяльності туристських підприємств.

1. Мета заняття: набуття теоретичних знань і практичних навичок із формування доходів і розрахунку основних економічних показників діяльності туристських підприємств.

2. Методика проведення теоретичної частини заняття: обговорення питань, що виникли у студентів під час самостійної підготовки до заняття, контроль за виконанням домашнього завдання, контроль знань студентів, отриманих на лекції, обговорення результатів виконаних розрахунків в ході проведення практичного заняття.

3. Питання з теоретичної частини заняття:

- Види доходів туристських підприємств.
- Послідовність формування фінансових результатів діяльності.

- Визначення ефективності діяльності підприємств галузі туризму.

4. Розв'язання розрахункових завдань:

Завдання 1.

Туристська фірма протягом року реалізувала 1000 путівок до Єгипту. Собівартість 1 путівки складає 2000 грн. Норма прибутку – 15 %. Визначте:

1. Чистий дохід від реалізації турів.
2. За наведеними нижче даними розрахуйте фінансові результати від їхньої реалізації.

3. Визначте загальну рентабельність витрат.

Дані для виконання розрахунків наведені в табл. 10.

Табл. 10 – Дані для виконання розрахунків

Показники	Тис. грн.
Чистий дохід від надання послуг	
Собівартість наданих послуг	170,85
Валовий прибуток (збиток)	
Адміністративні витрати	28,30
Витрати на збут	22,12
Інші операційні витрати	30,09
Інші операційні доходи	—
Результат від операційної діяльності	
Податок на прибуток	
Чистий прибуток	

Завдання 2.

Визначте фінансові результати діяльності туристського підприємства й рентабельність витрат (основної діяльності, загальну, чисту), виходячи з наступних даних (табл. 11.):

Табл. 11 – Вихідні дані для виконання розрахунків

Показники	Тис. грн.
Валовий дохід від надання послуг	170,09
Чистий дохід від надання послуг	
Собівартість наданих послуг	95,87
Валовий прибуток	
Адміністративні витрати	15,50
Витрати на збут	10,91
Інші операційні витрати	3,10
Інші операційні доходи	4,76
Результат від операційної діяльності	
Податок на прибуток	
Чистий прибуток	

5. Контроль самостійної роботи студентів: підготовка доповідей відповідно до питань теоретичної частини, перевірка розрахункових завдань із фор-

мування фінансових результатів та ефективності діяльності підприємств галузі туризму.

6. Методика організації самостійної роботи студентів: студент під час самостійної підготовки до заняття повинен знайти відповіді на наступні запитання:

- Охарактеризуйте види доходів туристських підприємств.
- Доходи від яких видів діяльності мають право отримувати туристські підприємства?
- Охарактеризуйте послідовність формування фінансових результатів діяльності підприємств галузі туризму.
- Які показники відображають ефективність діяльності туристських підприємств? Яким чином вони розраховуються?

7. Джерела: нормативні [4]; основні [1 – 3]; додаткові [2, 4 5, 6, 9].

Заняття 12. Тема 4. Особливості ціноутворення на ринку галузі туризму

Тема заняття: *«Визначення витрат готельних підприємств. Розрахунок цін на готельні послуги. Формування доходів і фінансових результатів діяльності готельних підприємств»*

12.1 Визначення витрат і ціни на готельні послуги.

12.2 Сутність виробничої собівартості готельних послуг.

12.3 Особливості складу і структури групувань витрат готельних підприємств за видами.

12.4 Формування доходу та фінансових результатів діяльності готельних підприємств.

12.5 Визначення показників ефективності діяльності готельних підприємств.

1. Мета заняття: перевірка знань студентів про сутність і методику формування цін на готельні послуги; аналіз практики розробки систем ціноутворення в готельних підприємствах.

2. Методика проведення теоретичної частини заняття: обговорення питань, що виникли у студентів під час самостійної підготовки до заняття, контроль за виконанням домашнього завдання, контроль знань студентів, отриманих на лекції, обговорення результатів виконаних розрахунків під час проведення практичного заняття.

3. Питання з теоретичної частини заняття:

- Склад виробничої собівартості готельних послуг.
- Прямі й непрямі, постійні та змінні витрати готельних підприємств.
- Поняття виробничої собівартості готельних послуг.
- Склад адміністративних витрат, витрат на збут, інших операційних витрат.
- Склад і структура витрат за економічними елементами.
- Калькулювання собівартості одного місця за добу перебування в готелі.
- Склад і структура доходів готельних підприємств.
- Чинники, які впливають на склад і структуру доходів готелю.

- Послідовність формування фінансових результатів діяльності.
- Визначення ефективності діяльності готельних підприємств.

4. Розв'язання розрахункових завдань:

Завдання 1.

1. За нижченаведеними даними згрупуйте витрати готельного підприємства за економічними елементами й визначте їхню структуру.

2. Визначте величину й питому вагу виробничої собівартості в загальній структурі витрат готельного підприємства.

Навпроти кожної статті витрат у вищенаведеній таблиці необхідно в дужках указати, до якої статті в групуванні за економічними елементами вона належить.

Табл. 12 – Групування витрат за статтями калькуляції

Статті витрат	Тис. грн.
1. Прання білизни	34,12
2. Витрати на оплату праці обслуговуючого персоналу	30,44
3. Відрахування на соціальні заходи	?
4. Закупівля канцтоварів	5,00
5. Закупівля продуктів харчування	11,40
6. Амортизація основних засобів	28,57
7. Дезінфекція номерів	20,40
8. Витрати на оплату праці адміністративно-управлінського персоналу з відрахуваннями	15,04
9. Реклама в періодичних виданнях і на телебаченні	13,71
10. Витрати на відрядження адміністративно-управлінського персоналу	10,00
11. Оренда автостоянки	8,40
Усього:	

Склад і структуру витрат за економічними елементами необхідно оформити у вигляді табл. 13.

Табл. 13 – Групування витрат за економічними елементами

Показники	Тис. грн.	Питома вага, %
1. Матеріальні витрати		
2. Витрати на оплату праці		
3. Відрахування на соціальні заходи		
4. Амортизація		
5. Інші		
Всього:		100,0

Завдання 2.

За даними табл. 14 визначте структуру доходів готельного підприємства та проаналізуйте її динаміку. Охарактеризуйте причини зміни структури доходів. За результатами розрахунків зробіть висновки.

Табл. 14 – Склад і структура доходів готелю

Показники	1 рік		2 рік		3 рік	
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%
Загальна сума доходів, у т. ч.:	1030,49	100	1371,91	100	1405,41	100
доходи від надання ліжко-діб	776,99		982,29		972,54	
доходи від надання спортивно-оздоровчих послуг	96,86		135,81		144,76	
доходи від підприємств ресторанного господарства	103,05		134,45		133,51	
доходи від інших додаткових послуг	53,59		119,36		154,60	

5. Контроль самостійної роботи студентів: підготовка доповідей за темами із сучасних проблем калькулювання собівартості готельних послуг; висвітлення питань щодо шляхів економії матеріальних ресурсів.

6. Дидактичне забезпечення: у процесі вивчення цієї теми студенти повинні дослідити склад витрат виробничої собівартості готельних послуг. Ця інформація наведена на рис. 5.

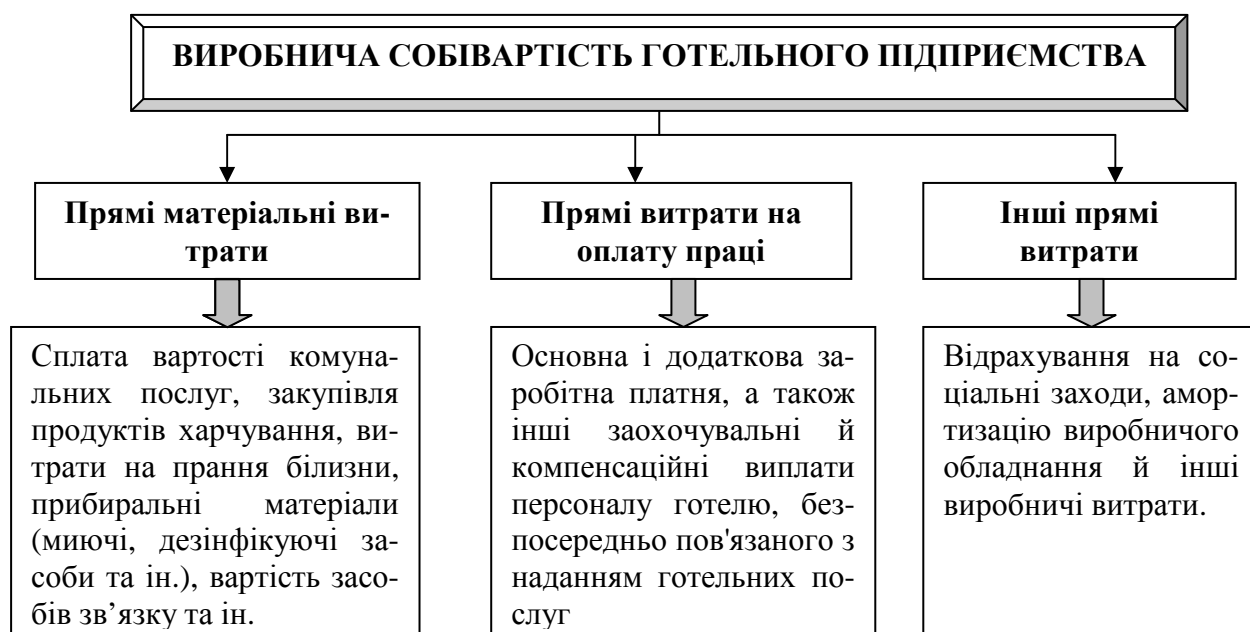

Рис. 5 – Склад виробничої собівартості готельного підприємства

7. Методика організації самостійної роботи студентів: студент при підготовці до заняття повинен знайти відповіді на наступні запитання:

- Із яких статей складається виробнича собівартість готельних підприємств?
- Охарактеризуйте особливості складу та структури витрат за економічними елементами.
- Які витрати входять до складу прямих і непрямих, постійних і змінних витрат готельних підприємств?
- Що таке виробнича собівартість готельних послуг?
- Охарактеризуйте методи калькулювання собівартості одного місця за добу перебування в готелі.
- Від яких чинників залежать склад і структура доходів готельних підприємств?
- Охарактеризуйте послідовність формування фінансових результатів діяльності готельних підприємств.
- Які показники відображають ефективність діяльності готельних підприємств? Яким чином вони розраховуються?

8. Джерела: нормативні [4]; основні [1 – 3]; додаткові [2, 4 5, 6, 9].

Заняття 13. Тема 4. Особливості ціноутворення на ринку галузі туризму

Тема заняття: «Визначення витрат підприємств ресторанного господарства. Розрахунок цін на продукцію та послуги підприємств ресторанного господарства. Формування доходів і фінансових результатів діяльності підприємств ресторанного господарства»

13.1 Визначення вартості продукції ресторанних підприємств.

13.2 Характеристика калькуляційної карти.

13.3 Алгоритм складання калькуляції продукції ресторанних підприємств.

13.4 Види калькулювання продукції ресторанних підприємств.

13.5 Види доходів ресторанних підприємств.

13.6 Формування фінансових результатів діяльності й визначення ефективності діяльності ресторанних підприємств.

1. Мета заняття: набуття теоретичних знань і практичних навичок із особливостей формування основних економічних показників діяльності підприємств ресторанного господарства.

2. Методика проведення теоретичної частини заняття: обговорення питань, що виникли у студентів під час самостійної підготовки до заняття, контроль за виконанням домашнього завдання, контроль знань студентів, отриманих на лекції.

3. Питання до теоретичної частини заняття:

- Перелік інформації, що міститься в калькуляційній карті.
- Послідовність дій при складанні калькуляції продукції підприємств ресторанного господарства.

- Установлення єдиного рівня торгових націнок для формування продажної вартості блюд.
- Визначення відпускної ціни блюд.
- Формування загальної величини товарообігу підприємств ресторанного господарства та його структури.
- Види доходів ресторанних підприємств.
- Склад операційних витрат і його особливості.
- Послідовність формування фінансових результатів діяльності.
- Визначення ефективності діяльності підприємств ресторанного господарства.

4. Виконання розрахункового завдання:

Ресторан при готельному комплексі, орієнтований на обслуговування ділових туристів, планує удосконалити продуктову політику закладу завдяки реалізації комплексних сніданків для мешканців готелю та збільшенню обсягів реалізації власної продукції для сторонніх відвідувачів у вечірні години.

У звітному періоді основні показники господарської діяльності характеризувалися наступними параметрами:

- валовий товарообіг становив 160,22 тис. грн.;
- у т. ч. від реалізації комплексних сніданків та обідів для мешканців готелю – 40%;
- рівень комерційного доходу від торгівельної діяльності до товарообігу – 60%;
- рівень змінних витрат – 33%;
- сума постійних витрат – 10 тис. грн. Фінансові результати закладу характеризуються як збиткові.

Перед планово-економічним відділом готелю керівництво поставило завдання обґрунтувати обсяги діяльності у критичних точках перед іншими функціональними підрозділами – розробити програму заходів із досягнення цільових обсягів діяльності й реалізації економічної стратегії.

Необхідно:

1. Розрахувати товарообіг закладу ресторанного господарства на плановий рік у точках:

- беззбитковості діяльності закладу;
- цільового прибутку в розмірі 2 тис. грн.

2. Визначити розмір зростання обсягу товарообігу в плановому році порівняно зі звітним в абсолютних і відносних показниках, у тому числі за окремими складовими частинами. У розрахунках прийняти обсяг планових витрат і комерційного доходу на рівні звітного року, передбачити підвищення частки товарообігу для сторонніх відвідувачів до 70%.

5. Контроль самостійної роботи студентів: Підготовка доповідей на теми, що висвітлюють особливості економічної діяльності підприємств ресторанного господарства, перевірка домашніх розрахункових завдань.

6. Методика організації самостійної роботи студентів: студент під час підготовки до заняття повинен знайти відповіді на наступні запитання:

- Яка інформація міститься в калькуляційній карті?
- Охарактеризуйте послідовність дій при складанні калькуляції продукції підприємств ресторанного господарства.
- За яким принципом встановлюється єдиний рівень торгових націнок для формування продажної вартості блюд?
- Яким чином визначається відпускна ціна блюд підприємств ресторанного господарства?
- Охарактеризуйте процес формування загальної величини товарообігу підприємств ресторанного господарства та його структуру.
- Які види доходів отримують підприємства ресторанного господарства?
- Охарактеризуйте склад операційних витрат і його особливості.
- Наведіть послідовність формування фінансових результатів діяльності.
- Які показники відображують ефективність діяльності підприємств ресторанного господарства? Яким чином вони розраховуються?

7. Джерела: нормативні [4]; основні [1 – 3]; додаткові [2, 4 5, 6, 9].

8. Дидактичне забезпечення: У процесі вивчення теми 5 студенти повинні вивчити послідовність дій при складанні калькуляції вартості блюд. Вона наведена у вигляді рис. 6.

Рис. 6 – Послідовність дій під час складання калькуляції вартості блюд

Заняття 14. Тема 5. Стратегія й тактика управління цінами на послуги підприємств галузі туризму

Тема заняття: «Формування цінової політики»

14.1 Етапи формування цінової політики.

14.2 Розробка цінової стратегії й тактики управління ціною.

1. Мета заняття: набуття теоретичних знань і практичних навичок із формування цінової політики підприємств галузі туризму.

2. Методика проведення теоретичної частини заняття: обговорення питань, що виникли в студентів під час самостійної підготовки до заняття, контроль за виконанням домашнього завдання, контроль знань студентів, отриманих на лекції.

3. Питання до теоретичної частини заняття:

- Поняття цінової політики туристського підприємства.
- Послідовність формування цінової політики.
- Характеристика етапів формування цінової політики.
- Стратегія вибору комбінацій ціни та якості туристських послуг.
- Чинники, які впливають на вибір цінової стратегії.

4. Контроль самостійної роботи студентів: підготовка доповідей за темами, що висвітлюють особливості формування цінової політики підприємств галузі туризму, перевірка домашніх розрахункових завдань.

5. Методика організації самостійної роботи студентів: студент під час підготовки до заняття повинен знайти відповіді на наступні запитання:

- Дайте визначення поняття «цінова політика».
- Охарактеризуйте послідовність формування цінової політики.
- Які дії чи заходи передбачає етап «Вибір цінової стратегії для окремих видів туристських послуг»?
- Охарактеризуйте етап «Визначення методів і прийомів тактичного регулювання ринкових цін».
- Визначте методи ціноутворення, які обирають при розробці цінової стратегії підприємств галузі туризму.
- Охарактеризуйте стратегічні можливості туристського підприємства.
- Опишіть чинники, які впливають на вибір цінової стратегії.

6. Джерела: основні [1, 3]; додаткові [2, 4, 8, 9].

7. Дидактичне забезпечення: У процесі вивчення 5 теми студенти повинні засвоїти стратегію вибору комбінацій ціни та якості туристських послуг. Вона наведена у вигляді табл. 15.

Табл. 15 – Стратегія вибору комбінацій ціни та якості туристських послуг

Ціна / Якість	Висока	Середня	Низька
Висока	Довгострокова стратегія престижних цін		Короткострокова стратегія конкурентних переваг
Середня		Довгострокова стратегія середнього поля	
Низька			Короткострокова стратегія дешевих послуг

Заняття 15. Тема 5. Стратегія й тактика управління цінами на послуги підприємств галузі туризму

Тема заняття: «Обґрунтування вибору цінових стратегій підприємств галузі туризму»

15.1 Сутність і характеристика цінових стратегій.

15.2 Методи і прийоми практичного регулювання цін.

1. Мета заняття: набуття теоретичних знань і практичних навичок з формування стратегії й тактики управління цінами на послуги підприємств галузі туризму.

2. Методика проведення теоретичної частини заняття: обговорення питань, що виникли у студентів під час самостійної підготовки до заняття, контроль за виконанням домашнього завдання, контроль знань студентів, отриманих на лекції.

3. Питання до теоретичної частини заняття:

- Сутність цінових стратегій.
- Характеристика стратегії «зняття вершків».
- Характеристика стратегії «проникнення на ринок».
- Характеристика стратегії «престижних цін».
- Характеристика стратегії диференційованих гнучких і пільгових цін.
- Поняття тактики ціноутворення.
- Характеристика стратегій цінового регулювання.

4. Контроль самостійної роботи студентів: підготовка доповідей за темами, що висвітлюють особливості формування цінових стратегій підприємств галузі туризму, перевірка домашніх завдань.

5. Методика організації самостійної роботи студентів: студент під час підготовки до заняття повинен знайти відповіді на наступні запитання:

- Дайте визначення поняття «цінова стратегія».
- Охарактеризуйте сутність стратегії «зняття вершків».

- Охарактеризуйте сутність стратегії «проникнення на ринок».
 - Охарактеризуйте сутність стратегії «престижних цін».
 - Охарактеризуйте сутність стратегії диференційованих гнучких цін і пільгових цін.
 - Що таке тактика ціноутворення?
 - Опишіть тактику управління доходами.
 - Які заходи передбачає цінове стимулювання збуту?
 - Наведіть чинники, які впливають на ефективність системи управління доходами.
 - Охарактеризуйте психологічні методи ціноутворення.
 - Опишіть види цінових знижок готельних підприємств.
- 6. Джерела:** основні [1, 3]; додаткові [2, 4, 8, 9].

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

Нормативна джерела

1. Закон України «Про оплату праці» // Відомості Верховної Ради України. – Офіційне видання. – 1995. – N 17. – ст. 121.
2. Закон України «Про курорти» від 05.11.2000 // Відомості Верховної Ради України. – Офіц. видання. – 2000. – № 50. – С. 435.
3. Закон України «Про внесення змін в Закон України «Про туризм» від 18.11.2003 №1282– IV // Урядовий кур'єр. – 2003. – № 244.
4. Закон України «Про внесення змін до Закону України "Про оподаткування прибутку підприємств" // Відомості Верховної Ради України. - Офіційне видання. – 2010. – № 26.

Основні навчальні джерела

1. Дядечко Л.П. Економіка туристичного бізнесу. Навчальний посібник. / Л.П. Дядечко – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 224 с.
2. Ладыженская Р.С. Экономика туризма: Учеб. Пособие. / Р.С. Ладыженская – Харьков, 2004. – 214 с.
3. Погасій С.О. Конспект лекцій з дисципліни "Економіка і ціноутворення в галузі туризму" для студентів 3 курсу денної та 4 курсу заочної форм навчання напряму підготовки 6.020107 – "Туризм". Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. Укл.: С.О. Погасій, Л.А. Нохріна, Н.М. Влащенко. – Харків: ХНАМГ, 2010.

Додаткова навчальна література

1. Азар В.И. Экономика и организация международного туризма. / Азар – М.: экономика, 2000. – 345 с.
2. Байназаров Ю.К. Статистические методы оценки деятельности туристских предприятий (объединений) и повышение их роли в условиях полного хозяйственного расчета. / Ю.К. Байназаров – М.: Турист, 2003. – 230 с.

3. Жукова М.А. Индустрия туризма: менеджмент организаций / М.А. Жукова. – М. Финансы и статистика, 2003. – 200 с.
4. Здоров А.Б. Экономика туризма: учебник / А.Б. Здоров. – М.: Финансы и статистика, 2004. – 272 с.
5. Кузнецов В. Усе про облік та організацію громадського харчування / В. Кузнецов, О. Маханько – 3-те вид., перероб. і доп. – Х.: Фактор, 2007. – 320 с.
6. Мальська М.П. Планування діяльності туристичних підприємств: Навч. посібник. / М.П. Мальська, О.Ю. Бордун. – К.: Знання, 2005. – 241 с.
7. Методика розрахунку обсягів туристичної діяльності, затверджена наказом Державної туристичної адміністрації України і Державним комітетом статистики, 12.11.2003 р. № 142/394.
8. Усе про облік та організацію готельного бізнесу. – 3-те вид., перероб. і доп. – Х.: Фактор, 2007. – 272 с.
9. Усе про облік та організацію туристичної діяльності. – 4-те вид., перероб. і доп. – Х.: Фактор, 2007. – 272 с.
10. Экономика и организация туризма. Международный туризм / Е.Л. Грачева, Ю.В. Забаев, Д.К. Исаев и др.; под ред. Н.А. Рябовой, Ю.В. Забаева, Е.Л. Драчевой. – М.: КНОРУС, 2005. – 576 с.

Ресурси Інтернет

1. <http://tourism.gov.ua/publ.aspx?id=639> – Сайт Державної служби туризму і курортів.
2. <http://www.me.gov.ua> – Сайт Міністерства економіки України.
3. <http://www.top-personal.ru> – Сайт журналу «Управління персоналом».
4. <http://www.ukrstat.gov.ua> – Сайт Державного комітету статистики України.
5. [www.http//bank.24.ru/info-glossary](http://bank.24.ru/info-glossary) – словник економічних термінів.
6. <http://zakon.rada.gov.ua> – Офіційний сайт «Законодавство України».
7. www.kmu.gov.ua/ – Урядовий портал (сайт Кабінету Міністрів України).

Навчальне видання

ВЛАЩЕНКО Наталія Миколаївна

Методичні вказівки до практичних занять та самостійної роботи з дисципліни «**Економіка та ціноутворення в галузі туризму**» (для студентів 3 курсу денної форми навчання за напрямом підготовки 6.020107 «Туризм»).

Відповідальний за випуск *І. М. Писаревський*

Редактор *К. В. Дюкар*

Комп'ютерне верстання *Н. М. Влащенко*

План 2011, поз. 473 М

Підп. до друку 29.08.2011 р.

Формат 60×84/16

Друк на ризографі.

Ум. друк. арк. 2,1

Тираж 100 пр.

Зам. №

Видавець і виготовлювач:

Харківська національна академія міського господарства,
вул. Революції, 12, Харків, 61002

Електронна адреса: rectorat@ksame.kharkov.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:

ДК № 4064 від 12.05.2011 р.